

* A **Can Guinard** (2.2) aparegué en superfície material que pot indicar l'existència d'un jaciment que comença en aquest moment (1 frag. informe de Campaniana A, Campaniana B (F. Lamb. 7), àmfora ibèrica, 2 frags. de Pre-sigil.lata i T.S. Aretina i Sud-Gal.lica). La cronologia que marquen aquests materials (de s.I a.C. a s. I d.C.) serà molt frequent trobar-la repetida en altres jaciments de la comarca.

* A **Can Ciutadella** (2.4) aparegué en el superficial alguna Campaniana B (Lamb. 7), amb material Alt-Imperial.

* A **La Pedrera** (2.6) s'ha identificat entre el material del jaciment Campaniana B i àmfora Dressel 1.

* A **La Ferrera** (16.9) ha estat excavat un nivell amb material abocat d'un punt proper, amb algun fragment de Campaniana B o B-oïde, i material Augusteu I Alt-Imperial, indici potser d'un origen del jaciment dins la 1a meitat del s. I a.C.

* A **Can Roig** (27.6) teniem ja documentat material possiblement pertanyent a un jaciment ibèric tardà, sorgit a la segona meitat de s. II a.C.. Pel que fa al s.I a.C., la troballa d'àmfora Laietana 1 ens confirma la pervivença de l'ocupació en aquest moment.

INTERPRETACIÓ DE LES DADES ARQUEOLÒGIQUES

Cal fer en primer lloc una puntualització important respecte a la identificació que hem realitzat d'aquest període. Les nostres perioditzacions han estat fetes sobretot a partir de grups de materials, identificant conjunts, però tot i això hi ha una gran dependència de les datacions proporcionades pels materials importats, especialment les ceràmiques fines i sobretot els vernissos negres. Aquesta és una qüestió que avui en dia està essent superada gràcies als estudis acurats de les produccions ibèriques, de les àmfores Tarraconeses i d'altres tipus d'importacions, que permeten calibrar millor la datació de les peces importades. Tot i això, el període que estem estudiant, especialment el moment que correspon a la 2a meitat del s. II a.C. i la 1a meitat del s. I a.C., denota una gran uniformitat en la cultura material dels ocupants dels jaciments, de manera que per exemple a l'hàbitat de Can Bartomeu ha estat exposat pel seu excavador com hi ha una gran similitud entre els materials de la primera fase (darrer quart s. II a.C.) i els que es troba en la darrera fase (ja inicis del segon quart s. I a.C.) (POU 1992). El període d'ocupació del jaciment, sinó molt llarg almenys si significatiu, no permet apreciar un canvi important en els materials d'una i altra fase. El mateix passa a Can Balençó, on també ha estat destacat pels arqueòlegs com la llarga vida de l'assentament no permet diferenciar grans canvis en la cultura material dels seus habitants, sinó que s'hi troba més aviat una gran continuïtat (CODEX 1992c).

Aquest fet és indicatiu de la pervivència de la cultura material indígena en un període ja bastant avançat de la romanització, però és també un indicatiu que ens ha de fer ser prudents a l'hora d'establir si un jaciment pertany a un període més aviat de segona meitat de s. II a.C., o ja de 1a meitat de s. I a.C., doncs no sempre és possible identificar aquesta diferència.

En qualsevol cas, però, també la similitud entre aquests materials ens ha de servir per identificar un període unitari pel que fa al moment històric, un període on ja ha començat de manera evident l'intervenció romana en aquest territori, i on el món indígena sofreix els canvis més importants des de l'arribada del món romà a casa nostra.

- Als *Oppida* que encara estan habitats a la comarca, el període inicial de la 1a meitat de s. I a.C. suposa un moment encara amb força vitalitat. Com ja hem vist, a Burriac tenim una sèrie d'habitacions de recent construcció (finals s. II a.C.) ocupades en aquest moment. Totes les obres de reforma urbanística empreses en el període anterior són utilitzades en aquests inicis de s. I a.C.. Es un moment on sabem que hi ha un bon grapat de sitges d'emmagatzematge en ús, on tenim testimonis del funcionament d'un important magatzem de dòlies o tenalles indígenes (amb les restes d'una possible premsa al seu costat), on tenim documentades les primeres àmfores locals que serviren per a

comercialitzar ví (imitacions en pasta sandvitx d'amfora Dressel 1 i Lamboglia 2), i on sabem que el gran recinte del poblat va sofrir reformes i estigué novament en ús. Per tant, inicialment el s. I a.C. sembla un moment molt favorable pel centre indígena, molt romanitzat, de Burriac. En canvi, molt poc temps després d'haver començat el segle, ja trobem indicis d'abandonament de certes zones del poblat. Almenys una de les cisternes del poblat deixa de ser utilitzada i comença a ser amortitzada amb materials provinents de torrentades i abocaments entorn l'any 90 a.C.. També es comencen a documentar amortitzacions en algunes sitges del poblat, i, probablement, en els seus hàbitats associats (especialment significatiu és l'abandonament de la sitja plena d'àmfores i dòlies excavada el 1984, on es pot datar una de les àmfores dipositades en ella com de l'any 90 a.C., i que ha permès situar la data d'abandonament de la sitja com a no posterior al 75 a.C.).

Per tant, ja a partir d'inicis del s. I a.C. Burriac comença a reflectir canvis en la seva estructura i població.

Cal dir, però, que no es tracta possiblement d'un fenomen de decadència. Com ha estat estudiat recentment (MIRO ET ALII 1988), el material de reompliment del dipòsit-cisterna presenta un gran volum d'importacions, i algunes de gran luxe, fins practicamente el moment final de l'amortització, entorn el 50 a.C.. Es a dir, que si bé Burriac va perdent població ja des d'inicis del segle, no perd la seva capacitat per adquirir productes importats de practicamente totes les zones del Mediterrani. No estem davant d'un poblat en decadència (entesa com a empobriment del seus habitants) sinó que estem davant d'un poblat on hi ha uns traslats de població importants, mentre que el nivell d'importacions d'aquells que resten al poblat (algunes importacions de luxe, índex d'un cert grau de benestar), sembla que es manté a un nivell tan alt com abans.

Per tant, el que hi ha és un canvi global del model de poblament indígena, i no un canvi propiament de les condicions econòmiques que permeteren el gran auge de Burriac, perquè de fet la cultura material sembla indicar una cojuntura igualment favorable per als que segueixen habitant al lloc. Cal aleshores explicar l'abandonament de sectors del poblat, i finalment l'abandonament definitiu del centre, com un fet induït des de l'exterior, igual com sembla un fet induït el gran creixement anterior. Si no hi ha una decadència, l'abandonament es produeix a causa d'una atracció de certa part de la població per anar a uns nous assentaments (que en un primer moment d'aquest procés no poden estar a la ciutat romana d'*Iluro*, que és posterior). Aquests nous assentaments d'aquest moment els tenim documentats, i corresponen a tota una sèrie de jaciments ubicats a la plana i zones baixes. El que és més difícil és, però, explicar perquè es produeix ara aquest fenomen de traslat de població, i si és un fet espontani o un fet induït, és a dir, forçat.

A Torre dels Encantats també tenim documentat un fet similar. Tenim documentada alguna habitació, pavimentada amb fragments de ceràmica, que sembla estar ocupada durant la

primera meitat del s. I a.C.. Es a partir de mitjans de s. I a.C. (potser una mica posteriorment a Burriac), quan ja sembla que s'abandona l'*oppidum*. De nou un punt que havia mostrat un moment important entorn mitjans o segona meitat a.C. és abandonat a mitjans de s. I a.C.

A Montpalau, tot i la manca d'excavacions, es repeteix aquest mateix esquema. Entorn mitjans o tercer quart de s. I a.C. l'*oppidum* s'abandona. També aquest jaciment mostra una rica varietat d'importacions, el que fa pensar que fins al darrer moment el poblat ha tingut una activitat comercial i econòmica important. De nou el seu abandonament s'ha d'explicar per un fenomen extern a la pròpia dinàmica del poblat.

Aquests canvis que es produeixen als *oppida* han de ser explicats per fets històrics que s'han de reflexar en l'estructura del poblament i d'ocupació del territori. Analitzem rapidament els elements que podem identificar en aquest període pel que fa als assentaments que no són *oppida*.

- Els hàbitats enturonats prop la costa que coneixem, Turó de Montgat, El Roser-Mujal, i Torre Martina, segueixen una evolució diferent. Turó de Montgat, l'hàbitat més antic, equivalent cronològicament a Torre del Encantats, sembla que segueix ocupat durant la 1ª meitat del segle, però entorn la segona meitat s'abandona. El comportament de Turó de Montgat, per tant, és semblant al dels *oppida* i de fet l'únic que el diferencia d'aquests es probablement el seu tamany i el fet que no hi haguem identificat una muralla.

El Roser-Mujal i Torre Martina, en canvi, segueixen ocupats a la segona meitat de s. I a.C. i tots dos esdevindran nuclis productors d'àmfores vinàries Pascual 1.

- Pel que fa als assentaments de plana o vessant, els fenòmens identificats són diversos, i complexes:

* En primer lloc cal destacar l'aparició d'un gran nombre de nous centres en aquesta 1ª meitat del s. I a.C.. Alguns poden potser tenir una cronologia lleugerament anterior, però que no ha pogut ser identificada amb claredat. En tot cas, tots pertanyen a un moment d'ocupació del territori que ha de ser posat en relació a la prèvia onada d'ocupacions que ja veiem sorgir a partir del tercer quart del s. II a.C.. Es tracta d'un fenomen d'ocupació de llocs situats sobretot a la plana, prop de rieres, continuant un procés de distribució en nuclis petits-mitjans de la població indígena.

Sens dubte el problema de la filiació, indígena o no, dels habitants d'aquests centres de nou ha de ser polèmic. Malauradament hem de reconèixer en molts casos tenir pocs indicis pel que fa a aquest problema, però això no impedeix tenir alguns arguments favorables respecte a la seva

filiació indígena¹. Es el cas per exemple de la identificació, per part dels arqueòlegs que excavaren ja fa anys aquests jaciments, d'estrats descrits "com els de Burriac", o com "estrats ibèrics". També la presència sempre constant d'un conjunt de cultura material uniforme, on molt sovint hi és present la ceràmica ibèrica, en especial algunes de les seves produccions típiques (grollera tardana, imitacions), i amb la presència de ceràmica a mà. Un altre dada és la presència d'elements identificables com eminentment de tradició indígena, difícilment explicable en un contexte romà-Itàlic (fusaioles, grafit ibèrics). Finalment, un últim argument és la identificació, en aquelles intervencions arqueològiques on ha estat possible, d'elements constructius típicament ibèrics, romanitzats en part (tègula), però idèntics moltes vegades als trobats als poblats, indici que la romanització arriba fortament als poblats, i indici d'un origen comú d'aquestes tècniques: és el cas sobretot dels murs construïts amb pedra irregular i fang, molt sovint amb inclusió de fragments de tègula, àmfora o dòlia, que trobem a jaciments ben excavats i datats com Can Balençó, Poblat a 200 m. del cementiri, Can Bartomeu, etc... També és el cas dels paviments de terra trepitjada, i de les sitges excavades al sauló, tècnica que perdurarà en època romana però de la que no podem dubtar del seu origen indígena.

Aquests elements, independentment, poden ser questionats, però es precisament l'associació que es produeix en bona part dels jaciments de tots ells el que ens fa pensar que es tracta de nuclis ibèrics. Per alguns dels més antics pot ser més clar (per exemple les estructures del Turó de Montgat, o del Turó dels Encantats, o de Burriac), en canvi la situació més atípica, i amb continuïtat romana, de molts dels altres jaciments impedeixen aquesta verificació. De nou, però, hem de tornar al cas de Can Balençó, on ha estat la no pervivència del jaciment en època Alt-Imperial el que ha permès identificar clarament la filiació indígena del jaciment. Probablement les restes que trobem a Can Balençó les trobem, més amagades, això sí, en bona part dels jaciments que comencen també en aquest moment, i que hem recollit en aquest inventari. La posterior romanització del lloc, i la superposició d'estructures ja clarament romanes, ha impedit identificar abans els seus orígens ibèrics.

Un cas paradigmàtic d'aquest tipus de jaciments, d'aquesta cronologia, és el de la **Baixada de St. Simó** (14.43), jaciment ibèric de plana que conjuga tots aquests elements. Així hi trobem una construcció feta amb murs de pedra lligada amb fang, paviments de terra, una fossa domèstica propera, material ceràmic majoritàriament ibèric entre el qual destaca la ceràmica ibèrica a mà. Com a indici també significatiu s'hi va trobar una peça de Campaniana B amb un grafit ibèric incís. La seva posició, enmig del que seria la nova fundació romana d'*Iluro*, va impedir la seva

¹ El problema de la filiació indígena dels jaciments l'estudiare més d'una manera global a l'apartat 7a.

continuitat i, amb ella, que s'accentuessin més fortament els elements de la romanització.

- Nous assentaments d'aquest moment a la plana o vessant són amb seguretat, com ja hem vist, Alella Autopista, Can Serra, Vinya del Sr. Mañas-Can Coll, Gran Via, Pont de Premià, Partida de Fosses, Sot del Pi, Rajoleria Robert, Cementiri de Vilassar de Dalt, Can Torradeta-Can Alsina, St. Cristofor de Cabrils, l'Alzina Surera, Can Modolell II (zona edifici cultual), Can Xacó, Can Notxa, Caputxins, Prop Torrent de la Pólvara, Vivers Municipals, Fabrica Massana, Roca Fonda, Can Pou-Propietat Sr.Regàs, Baixada de St.Simó 13, Vil.la del Morrell, Horta Fassina, 2000A-2000B, Veral de la Roca, Sot d'en Merola, Can Canoves, c)Guillem de Palafolls, Can Madà, Can Portell, Forn de Casetes, i Horta Nova.

També amb gran probabilitat, però ja amb menys informació tenim també Can Sentromà, Can Guinard, Can Andreu, La Pedrera, Can Ciutadella, 200 m. Autopista, Isla Fantasia, Camp de Can Tolrà, Turó d'Onofre Arnau, Torre Llauder, La Ferrera, Forn del Morer, Mas Roger.

Finalment tenim un bon nombre de jaciments que tenen un origen anterior, però que en aquest moment segueixen documentant la pervivència d'ocupació: Burriac, Torre dels Encantats, Cadira del Bisbe (marginal), Montpalau, Turó de Montgat, El Roser-Mujal, Can Balençó, Riera de Teià, Cal Ros de les Cabres, Can Teixidor, Can Llinàs, Veral de Vallmora, Palmar Hotel, Las Pèrgolas, Sta. Anna-Can Nolla, Jardí Park, Poblat a 200 m. del Cementiri, Can Grandia, Can Bartomeu, Can Modolell I-II (hàbitat amb sitges), La Guardiola, Sitges de la Por, Camí de Vista Alegre, Figuera Major, Torrent de les Piques, Camí de la Geganta, Mas Aiguaviva, Can Roig, Can vilà.

Per tant, la 1ª meitat del s. I a.C. és un moment on l'ocupació de les zones baixes s'ha incrementat molt².

El fenòmen, que ha començat en el segle anterior, però que continua al llarg de la primera meitat d'aquest segle, ha de ser estudiat amb detall. Per fer-ho analitzarem molt rapidament que passa amb cada tipus concret de jaciment al pla-vessant:

* Els Camps de sitges. Sitges aïllades. Els jaciments que consistien en camps de sitges amb un petit nucli d'habitació

² Aquesta ocupació massiva de les zones baixes pot apreciar-se encara més clarament si consultem el llistat d'aquells jaciments que per manca de prou dades materials no sabem si incloure en aquest apartat o en l'anterior -però que majoritàriament pertanyen a aquest moment, la 2ª meitat s. II a.C. i 1ª meitat s. I a.C.-. Es tracta d'un conjunt de 37 jaciments, molts d'ells amb clars nivells ibèrics, que permeten observar com l'ocupació del territori en aquest moment és d'una densitat elevadíssima.

Aquest llistat es troba al final d'aquest mateix apartat.

s'abandonen al llarg de la 1a meitat s. I a.C.. Es el cas de Can Bartomeu, de Can Modolell (hàbitat i sitges), de Can Grandia, de l'Horta Fassina, del Sot d'en Merola, Pont de Premià, i possiblement també de les Sitges de la Por. La desaparició d'aquests amplis conjunts de sitges probablement es deu a un fenomen generalitzat d'amortitzacions de sitges en aquest moments.

* Amortitzacions de sitges, sense final de l'hàbitat. Són nombroses les sitges associades a estructures que són amortitzades en aquest moment, dins la 1a meitat del s. I a.C.. Tenim amortitzacions de sitges d'aquest moment documentades a Alella Autopista, Can Llinàs, La Guardiola, Camí de Vista Alegre i Fabrica Massana, però probablement a aquest grup cal afegir-hi nombroses sitges que coneixem sols indirectament, o que no han donat materials perfectament datables, però que pel context cal relacionar amb aquest moment (seria el cas de Torre Martina, Rajoleria Robert, Can Notxa, Ca la Madrona, Propietat del Sr. Farina, Carena de Can Collet, Mas Aiguaviva i Mas Roger.

* Amortitzacions de sitges dins els poblats. Com ja hem vist anteriorment, a Burriac coneixem un nombrós conjunt de sitges, situades individualment o en petit grup dins d'habitacions, que són amortitzades entorn a la 1a meitat del s. I a.C., sobretot en el segon quart. També al Turó de Montgat sabem que alguna sitja (com a mínim una), fou amortitzada en aquest mateix moment.

Aquest gran volum de sitges amortitzades en un mateix moment cronològic, o amb molt poques variants, ha de ser degut lògicament a un fet generalitzable a tot el territori, no és possible una causa puntual. Aquest fet³ ha de ser degut molt probablement a un canvi generalitzat en la producció agrícola, que fa que ja no sigui necessari emmagatzemar un volum tan gran de cereal o lleguminosa. És lògic relacionar aquest fenomen amb el gran impuls que en aquest moment sofrí probablement a la comarca la producció de vi⁴, que tenim constatada perfectament per l'estudi de les àmfores (imitacions d'àmfores Itàliques, etc..(COMAS 1985, COMAS ET ALII en premsa, MIRO 1988)). Tampoc no deu ser aliè a aquest fenomen l'inici del decliu en la producció d'àmfora ibèrica (GARCIA 1992 p. 26). La presència de dòlies, paral·lela al fenomen d'amortització de les sitges (gran part de les sitges amortitzades presenten fragments de dolia en el seu reompliment) pot interpretar-se també en

³ Que estudiarem més detalladament a l'apartat 2.4.2..

⁴ També podria tractar-se de producció d'oli, doncs arqueològicament és difícil diferenciar-ho (com recentment ha estat posat de manifest (LEVEAU ET ALII 1991). L'oli es pot produir en àrees on no hi hagi gelades, com podria ser el cas del Maresme. En vista a l'evolució posterior, però, creiem que aquesta nova producció ha de ser relacionada amb el vi.

aquest sentit. La generalització de les dòlies seria un fenomen lligat en bona part a la necessitat de contenir un nou tipus de produccions que fins aquell moment debien emmagatzemar-se en recipients més reduïts (per exemple els contenidors hemi-esfèrics ibèrics, que apareixen a mitjans de s. II a.C. (MIRO ET ALII 1988 p. 123)). L'aparició de la dòlia romana (o dòlia imitada pels indígenes, o dòlia púnica) correspon per tant a un mateix fenomen: el canvi en les produccions agrícoles (o, més probablement, al canvi en les proporcions dedicades a cada producció agrícola⁵).

Aquest canvi, plantejat per diversos autors (NOLLA-CASAS 1984 p. 25, MIRO ET ALII 1988 p.134), permet explicar per tant un triple fenomen: amortització de gran quantitat de sitges, aparició massiva de dòlies per a emmagatzematge, i inici del canvi en la producció majoritària del cereal per la del vi.

També, però, se'n pot extreure una altre conseqüència d'aquest fenomen: el tipus d'organització productiva de la terra i del model de poblament ibèric, lligat a una producció majoritàriament cerealística (testimoniada per les sitges), comença a canviar per adaptar-se a un nou tipus de producció, la vinícola, on sembla que hi juga un paper molt més important el fenomen de la producció vers el mercat, l'obtenció d'un excedent més important per comercialitzar. No es tracta que ara s'estableixi un mercat abans inexistent (sempre el terme "mercat" ha de ser emprat amb prudència quan parlem del món antic), doncs el mercat existí també en època ibèrica, sinó que a partir d'ara el mercat ocupa un espai més important en el nou tipus de relacions de producció, on les noves formes de comercialització en seran part fonamental⁶.

Els canvis en les pautes d'ocupació del territori podrien ajudar a entendre aquest canvi.

Un fet en aquest sentit molt significatiu és la successió de fenòmens que podem extreure a partir d'alguns jaciments significatius, més ben coneguts:

* A Alella Autopista (4.4) sabem que a la 1a meitat de s. I a.C. existeix una petita habitació feta amb murs de tècnica ibèrica, amb tégula, al costat de la qual hi havia com a mínim tres sitges. Una de les sitges és amortitzada amb Campaniana B (en aquest jaciment sols en coneixem d'aquest tipus) i les altres dues estan reomplertes amb rebutjos d'un forn proper que en aquest moment comença a funcionar (que sembla produeix imitacions d'àmfora Dressel 1). Es a dir,

⁵ A Lattes els estudis de restes de llavors han permès observar com es produeix un fenomen espectacular de creixement de la producció vinària en el període 150-125 a.C. (BUXO 1992 p. 79 fig. 32). Aquest fenomen va lligat en aquest jaciment a l'increment d'utilització de les dòlies, ara com a lloc d'emmagatzematge i fermentació d'aquesta producció (D. GARCIA 1992 p. 172-173).

⁶ L'estampeta ibèrica del *dolium* del Jardí Park (7.14) n'és una bona prova.

que coincideix aproximadament el final d'utilització d'unes sitges, amb el començament de la producció d'un nou tipus d'àmfores: les Dressel 1 locals, imitació de les romanes, i primer envàs utilitzat per comercialitzar l'excedent de la nova producció vinícola.

* A Pont de Premià (7.8), s'amortitzen un conjunt de sitges (si bé sols se'n coneix una) situades prop del forn testimoniati a Can Vilà (7.1). Les sitges s'amortitzen amb Campaniana B, però també hi apareixen materials un xic posteriors (Dressel 1 i 2/4 Itàliques, i Pascual 1). Es a dir, l'amortització de les sitges és paral·lela a l'inici de les produccions amfòriques tarraconeses, i fins i tot la proximitat espacial permet relacionar estretament els dos conjunts.

* A Ca Notxa coneixem tres sitges situades dins d'una habitació (de murs en pedra seca), situades al costat d'un forn, tot el conjunt amb material datable dins la 1a meitat del s. I a.C. (amb pervivència), i amb restes d'àmfora tarraconesa.

* A Camí de Vista Alegre tenim un conjunt encara més significatiu: al costat d'una sitja amortitzada a la 1a meitat de s. I a.C. (Campaniana A Tardana), hi apareix un abocador relacionat amb un forn, ple d'àmfora ibèrica, però que ja testimonia les primeres produccions d'àmfora vinària local (Dressel 1 indígena i Laietana 1). Es a dir, aproximadament quan s'amortitza la sitja (que té dòlia en el reompliment) apareixen les primeres àmfores vinàries a l'abocament.

* El mateix pot ser detectat als forns de Sta. Cecília (14.6) en relació amb el jaciment de la Propietat del Sr. Farina (14.7), un abocador i dues sitges, amortitzats amb material ibèric (ibèrica a mà, comuna) però ja amb fragments de tègula i dòlia. En aquest mateix moment, a un altre abocador proper al forn, s'aboquen restes de producció d'imitacions de Dressel 1.

* També un cas similar el tenim testimoniati a les Sitges de la Por (13.9), on tenim documentat d'aquest moment el final d'un hàbitat relacionat amb un conjunt de sitges, i ben a prop tenim l'abocador de Can Portell (13.11), abocador on trobem les primeres produccions d'àmfores vinàries locals.

* Finalment, a Torre Martina podriem estar davant un cas similar, doncs coneixem dues sitges amortitzades i, ben a prop, les restes d'un forn productor d'àmfora Pascual 1.

En resum, podem dir que hi ha una estreta relació entre l'inici de les produccions vinàries, testimoniades en la producció d'àmfores Tarraconeses, i l'amortització dels conjunts de sitges, i fins i tot en alguns casos podem observar com hi ha una relació espacial prou clara entre ambdós fenòmens: les sitges s'amortitzen ben a prop d'un forn que ara inicia la producció, testimoniati, molt probablement, que l'assentament que s'havia dedicat a enmagatzemar aquells productes a les sitges, ha començat a canviar el tipus de producció, iniciati un nou tipus de cultiu i d'activitat.

Encara més significatiu, però, és el fet que ens testimoniati les sitges amortitzades a prop dels antics forns ibèrics (Can Vilà-Pont de Premià i Sta. Cecília-Camí de

Vista Alegre-Propietat Sr. Farina): les sitges probablement eren situades prop dels llocs on es fabricaven les àmfores que posteriorment servirien per comercialitzar aquesta producció, principalment cereals. L'amortització d'aquestes sitges, i la continuïtat dels forns, ens demostra com els centres amfòrics ibèrics de llarga tradició també sobreviuen a aquest canvi d'activitat agrícola i comercial. De passada, això explicaria també el final de la producció de l'àmfora ibèrica.

- Els forns també sofreixen un gran canvi en aquest moment. Si fins aleshores tan sols coneixiem tres forns ceràmics i amfòrics a la comarca (els testimoniats a Can Vilà, Sta. Cecília (Vista Alegre-Can Bada) i Can Jordi), a partir de la 1a meitat del s. I a.C. l'increment de centres productors d'àmfores és veritablement espectacular, i serà tan sols l'inici d'un fenomen que tindrà a la segona meitat del segle el seu punt més alçid.

Forns que podem datar amb seguretat que s'inicien dins la primera meitat del s. I a.C. són el forn de la Riera de Teià (3.2), on es troben fragments d'amfora local Dressel 1, Alella Autopista (4.4), amb la mateixa producció, Can Madà (13.10), forn que produeix imitacions de Campanianes B, Can Portell (13.11), forn on es produeixen imitacions de Dressel 1, el Forn de Casetes (14.38), productor d'àmfores Laietanes 1, Horta Nova (20.2), també productor de Laietanes 1, així com El Roser-Mujal (26.2), productor del mateix envàs, i finalment probablement Can Notxa (13.3), del qual no coneixem amb seguretat les produccions.

Aquest gran desenvolupament dels centres terrissaires⁷ ens posa de manifest un gran canvi respecte l'antic model de l'ibèric ple, i primera etapa de romanització. De tres forns que coneixiem d'aquell moment, ara en tenim documentats 10. A més, el forn prop de Ca'n Jordi ja no arriba a aquest moment, i els Forns de Sta. Cecília no sembla que segueixin produint durant gaire temps més (les últimes produccions documentades són les Dressel 1 locals). Per tant sembla que estem davant d'un canvi total en l'estructura productora ceràmica de la comarca, i també davant un canvi en les formes produïdes, disminuint l'àmfora ibèrica i incrementant-se les produccions d'àmfora vinària.

Aquest canvi sens dubte també ha d'estar relacionat amb el fort canvi en les pautes d'ocupació del territori.

Els tres forns de l'ibèric ple i primera etapa de romanització eren d'una envergadura considerable, tal i com ho documenten els seus abocaments (especialment els de St. Simó). La seva ubicació semblava estar bastant relacionada amb l'existència d'un *oppidum* a prop (almenys en el cas de Can Vilà-Cadira del Bisbe i de Ca'n Jordi-Torre dels Encantats). El centre terrissaire de St. Simó-Vista Alegre (que podria potser estar relacionat sobretot amb el centre de Burriac) era sens dubte el més important de tots, i el volum dels seus abocaments feia pensar en una gran producció (que podria estar en relació amb la capacitat

⁷ Que estudiarem més detalladament a l'apartat 2.4.3.

d'emmagatzematge de centres com les sitges entorn Burriac i les del Turó del Vent).

Els forns de la 1a meitat de s.I a.C., en canvi, no semblen produir grans quantitats d'àmfores o de peces, sinó més aviat semblen dedicats a produccions limitades. No serà fins més endavant, a la 2a meitat del segle (amb les Pascual 1), quan aquesta producció creixerà.

Aquesta gran diferència entre un tipus de forns i els altres ens permet pensar que així com els primers forns estan estructurats com a centres productors per una àmplia comunitat -que de fet correspondria també a uns emmagatzematges en sitges comunitaris-, els forns de la meitat de s. I a.C. pertanyen ja a un altre tipus d'estructura productiva, limitada a la producció d'un centre més reduït, més adient per un tamany d'explotació agrícola i generadora d'excedent també més reduïda.

Així com el forn ibèric de l'ibèric ple produeix de forma unitària per un ampli territori, el petit forn de la meitat de s.I a.C. produeix per a un mercat més petit, per envasar els seus nous productes agrícoles i per a una limitada àrea de difusió. Amb això constatem de nou com s'ha produït un trencament fort en l'estructura productiva ibèrica i, tal i com ens testimonien els nous assentaments, els nous forns són reflexe d'un nou tipus d'organització territorial, amb una multiplicació dels assentaments (o forns) i una eliminació o marginació dels grans centres comunitaris.

- Continuen apareixent als jaciments sorgits en aquest moment àrees d'emmagatzematge en dòlies, un tipus de producte que bé sota formes indígenes (com els grans atuells trobats en l'abocador dels Forns de Sta. Cecília, o en el sector del camp de dòlies de Burriac), o bé sota formes més romanitzades (els *dolia* propiament dits, o els *dolia* documentats al Veral de la Roca, en pasta grollera), ens testimonien l'emmagatzematge de productes líquids en recipients de gran capacitat, diferents dels utilitzats fins aquell moment pel món ibèric. No oblidem que els grans atuells hemi-esfèrics comencen a apareixer a partir de mitjans de s. II a.C. (MIRO ET ALII 1988 p. 123), i que per tant és una nova forma de contenidor ceràmic que sorgeix també arrel d'aquest gran moment de canvi. En realitat són l'àmfora ibèrica i la sitja, les formes més clàssiques d'emmagatzematge en època ibèrica plena, les que ara entren en crisi.

- EL FINAL DELS OPPIDA I ALTRES ASSENTAMENTS INDÍGENES.

Els jaciments que tenen un nivell important de la meitat de s.I a.C., però que a partir de mitjans d'aquest segle s'abandonen, són nombrosos. Ja anteriorment hem indicat la seva evolució, però recordem-los ràpidament:

* **Burriac** (12.1) s'abandona definitivament entorn el 50-40 a.C., havent-se trobat en els darrers nivells del dipòsit occidental algunes peces de Pre-aretines que delimiten

aquest horitzó final (amb absència d'aretines de vernís vermell).

* **Torre dels Encantats** (20.3) s'abandona definitivament vers el 40-30 a.C., amb la presència d'algunes peces de vernís negre Emporità i àmfores Dressel 2/4 Itàliques com a darrera importació.

* **Montpalau** (27.1) té com a últim materials datables les Aretines de vernís negre i l'àmfora Pascual 1, el que donaria una cronologia d'inicis de 2a meitat a.C.

* **Al Turó de Montgat** (1.1) el darrer material trobat en contexte arqueològic és l'àmfora Pascual 1. L'absència de Sigil.lates marcarien el seu final en aquest moment.

* Al jaciment documentat sols en superficial de la **Isla Fantasia** (7.6) el moment final estaria marcat per l'aparició d'algun fragment d'àmfora Tarraconesa, ja probablement a mitjans o segona meitat del s. I a.C.

* **A Pont de Premià** (7.8) l'amortització de l'única sitja excavada presenta Campaniana B, Dressel 2/4 Itàlica, i algun fragment de Pascual 1, el material que marcaria l'època d'amortització, ja dins la 2a meitat de s. I a.C..

* **De Prop de Can Grandia** (12.5) coneixem l'amortització de les sitges, que almenys en un cas correspon amb seguretat al moment final del jaciment. Els materials, Campaniana B i Campaniana C, amb Parets Fines, donen una cronologia de mitjans de s. I a.C.

* **A Can Bartomeu** (12.5) les sitges i l'hàbitat són abandonades en el mateix moment, entorn el 60-40 a.C. (hi ha Campaniana B, i Dressel 1 local, però ja no sigil.lata (un conjunt material paral.lelitzable al de Burriac).

* **A Can Modolell I i II** (12.8-12.9) s'abandona el petit hàbitat i les sitges (amortitzades amb Campaniana B) al llarg de la 1a meitat de s. I a.C., arribant potser fins a mitjans de segle.

* **El Turó de l'Infern** (12.11) és abandonat també al llarg de la 1a meitat de s.I a.C., potser arribant a mitjans de segle.

* **A Sitges de la Por** (13.9) tenim documentat la destrucció de l'estructura d'hàbitat amb un nivell on apareix Campaniana B, material ibèric, però ja algun fragment informe d'àmfora Tarraconesa, el que pot indicar una cronologia entorn mitjans o inicis de la 2a meitat a.C.

* **Al Camí de la Geganta** (14.41) si bé el material no ha estat estudiat amb detall, sembla que pot ser abandonat en el s. I a.C., probablement vers mitjans de segle (absència de Sigil.lata).

* **Baixada de St. Simó 13** (14.43) és amortitzat entorn els inicis del segon quart de s. I a.C., amb un nivell amb Campaniana A Tardana, Campaniana B i algun fragment de Campaniana C.

* **A Carena de Can Collet** (19.3) s'amortitzen un conjunt de quatre sitges ibèriques als inicis de la segona meitat de s.I a.C. (el material més recent trobat és 1 fragment d'àmfora Pascual 1, en un context amb ceràmica ibèrica a mà i a torn).

* **Horta Fassina** (20.1) s'amortitza al llarg de la 1a meitat de s. I a.C., trobant-se en els reompliments de les siges excavades Campaniana B, i Parets Fines Mayet I i II, que

podria marcar una cronologia d'amortització entorn segon quart de s. I a.C., potser fins mitjans de segle.

* El **Veral de la Roca** (24.7) sabem que fou ocupat com a mínim des de tercer quart de s. I a.C.. L'absència de T. Sigil.lata i d'àmfora Tarraconesa semblen indicar que no va perdurar gaire temps després de mitjans de s. I a.C.

* **Sot d'en Merola** (27.2) presenta com a últims materials datables Campaniana B i fragments d'àmfora Tarraconesa informe, el que podria indicar una cronologia d'inicis de 2a meitat de s. I a.C.

Aquest conjunt de jaciments que s'abandonen al llarg del s. I a.C. ens permet identificar un moment fort d'abandonaments entorn mitjans o inicis de la 2a meitat del s. I a.C.. Hi ha algunes característiques significatives en aquests jaciments que s'abandonen:

- S'abandonen definitivament entorn mitjans o inicis de la 2a meitat a.C. els centres de l'ibèric ple que encara restaven ocupats. Es el cas dels *oppida* de Burriac, Montpalau i Torre dels Encantats, centres indígenes que al llarg del període de romanització han jugat un paper fonamental en l'articulació dels nous territoris conquerits, però que ja ara, quan les noves fundacions de centres urbans s'han consolidat, perden aquell paper i resten buits de l'antic contingut que els havia atorgat el món romà. Demostrant que la seva pervivença, i fins i tot expansió, havia estat fruit d'una actuació romana, poc després que sigui fundat el nou centre d'*Iluro* (i possiblement també *Blandae* i *Baetulo*), aquests antics *oppida* indígenes són abandonats (sense constatar-se un període de decadència, sinó un fenomen de desocupació), i els seus habitants s'integren aparentment sense grans canvis en els nous assentaments que havien anat sorgint (sens dubte aquí cal pensar en el important paper jugat pel nou centre d'*Iluro*, que fins i tot prengué el mateix nom de l'antic centre indígena).

Un cas semblant correspon també al Turó de Montgat, centre que com ja vàrem indicar no respón propiament al concepte d'*oppidum* donat que no coneixem la seva muralla (i suposa un tipus d'hàbitat més reduït), però que és com els altres un antic assentament d'època ibèrica plena, amb una evolució molt similar als *oppida* propiament dits. El Turó de Montgat sembla que s'abandona entorn aquest moment, o una mica després, si bé en aquest cas és molt possible que l'existència d'hàbitats d'època baix-republicana al seu voltant (testimoniats potser en el paviment de *signinum* de Can Alzina (1.5)), siguin testimonis de la pervivença d'ocupació de la zona.

El cas del Turó de l'Infern podria ser similar, responent a un model de poblament més característic de l'ibèric ple, i el seu abandonament estaria relacionat amb l'abandonament del poblat de Burriac.

- El grup més important de jaciments que s'abandonen definitivament en aquest moment, entorn mitjans-inicis de 2a meitat del s. I a.C., correspon als assentaments que estan

relacionats directament amb sitges. Es el cas de Pont de Premià, Can Bartomeu, Can Grandia, Can Modolell, Sitges de la Por, Horta Fassina i Sot d'en Merola.

En algun cas (Can Bartomeu, Can Grandia, Can Modolell) l'abandonament d'aquests hàbitats en sitges pot estar relacionat directament amb l'abandonament de Burriac (aquests tres centres ja des d'època ibèrica plena tenen una clara relació amb el gran *oppidum*, situats practicament a les seves portes), però en general els abandonaments d'aquests asentaments es corresponen amb un fenomen encara més general, com és l'amortització general de sitges que trobem a partir de segon quart de s. I a.C., i que ja hem analitzat anteriorment. El canvi en les formes d'emmagatzematge, lligat probablement a un canvi important en la relació de terres dedicades a cada cultiu, comporta un fenomen d'abandonament de sitges, que afecta directament aquells centres que tenien en elles el seu element principal. Cal pensar, per tant, que els abandonaments de centres lligats a sitges correspon als centres que es trobaven més especialitzats en el tipus de produccions que les sitges testimonien (bàsicament els dedicats al gra), centres que per alguna raó no poden realitzar el canvi que sabem que en altres centres es realitza (per exemple a Camí de Vista Alegre, a la Fàbrica Massana, a Can Llinàs, a La Guardiola, etc..) i han de ser abandonats.

- Hi ha alguns centres que probablement deuen el seu abandonament a un fenomen diferent, i possiblement d'abast puntual: és el cas de l'assentament de la Baixada de St. Simó 13 i potser el del Camí de la Geganta. El primer clarament s'abandona degut a la construcció en aquell punt de la ciutat romana d'*Iluro*. Probablement també el centre del Camí de la Geganta, per la seva proximitat a la ciutat, fou afectat d'alguna manera pels treballs que propiciaren la fundació de la ciutat.

- EL S. I a.C. I EL MARESME.

Com a primeres conclusions, doncs, podem indicar que el s. I a.C. a la comarca és un moment de canvis importants.

Inicialment, al llarg del 1er quart i algun temps més, continua el fenomen d'aparició de nous hàbitats ibèrics que havia començat amb gran força a partir de la 2a meitat de s. II a.C.. Es segueixen ocupant nous indrets a la plana i en les vessants, documentant-se un tipus d'hàbitat ibèric, ja fortament influenciat per elements romans.

Paral·lelament a aquest fenomen s'inicia l'abandonament lent de Burriac, i, probablement, dels altres centres indígenes en alçada.

Aquests nous hàbitats ibèrics situats al vessant testimonien un nou tipus de sistema d'ocupació del territori, molt més dens que l'anterior de l'ibèric ple, i on els sistemes de producció i emmagatzematge de bens (testimoniats pels camps de sitges i pels forns) semblen sofrir un fort procés de multiplicació, amb l'aparició de nous centres productors d'un tamany més reduït. Els centres de l'ibèric ple perduren en molts casos (camps de sitges

entorn Burriac, forns de Can Vilà, St. Simó), però l'aparició de centres més reduïts i dispersos permet constatar que han canviat moltes coses en l'organització territorial del món indígena, constatant-se un fenomen de disgregació important, que no podem deixar de relacionar amb un tipus d'actuació del món romà que és ben conegut en altres territoris.

Un gran canvi testimoniats en aquest moment serà també el de les formes d'emmagatzematge, amb l'expansió de les *dolies* (que ja apareixen a partir de mitjans de s. II a.C. a Burriac), i l'amortització, en un període breu de temps que s'inicia entorn el segon quart del s. I a.C., d'un important conjunt de sitges que estaven en servei a molts assentaments de la comarca. Relacionar el canvi de formes d'emmagatzematge amb un canvi important en els tipus de cultiu sembla factible (D. GARCIA 1987), sobretot quan, com ja hem indicat, és en aquest moment quan constatem l'aparició d'un nou tipus de producte amfòric molt probablement dedicat a envasar els excedents de vi.

Els hàbitats dispersos que s'abandonen en aquest moment probablement són aquells que no són capaços de fer el canvi a les noves formes de cultiu, tan lligats com estaven a un tipus de producció agrícola en la qual devien estar especialitzats.

- El gran moment d'amortització de sitges (segon quart s.I a.C.) coincideix cronològicament amb un fenomen de gran transcendència al territori del Maresme: la fundació de la ciutat d'*Illuro*. Probablement aquesta fundació va acabar d'inclinar l'equilibri entre velles i noves produccions agrícoles vers el costat més innovador (i probablement vers el costat més favorable als interessos dels comerciants i ciutadans romans). No és estrany que la fundació d'un centre romà facilités encara més la distribució i comercialització d'un producte que tenia un mercat amb possibilitats de guany importants.

Aquest fet, però, no pot amagar que aquest interès en la producció vinícola probablement ja venia de més enrera: ni a Can Balençó, ni a Cal Ros de les Cabres, ni a Riera de Teià, ni a Bell Resguard, Las Pèrgolas, Can Torradeta, St. Cristòfor, Prop Torrent de la Pólvora, Torrent de les Piques, Figuera Major, Baixada de St. Simó, trobem sitges en els jaciments. Més aviat la documentació arqueològica ens indica la presència de dòlies. Aquest és un fet relativament significatiu, donat l'estat de la documentació arqueològica actual. També hi ha casos on si hi trobem sitges (Camí de Vista Alegre, Sitges de la Por, Sot d'en Merola, Horta Fassina, i algun altre), però és evident que la preeminència d'un cultiu no elimina mai l'altre. El que ens indica l'arqueologia és una tendència general, i la tendència general sembla indicar que bona part dels nous assentaments que ocupen la plana a partir de la segona meitat de s. II a.C. dediquen un esforç important de la seva activitat productiva a cultivar productes per emmagatzemar en *dolies* (en aquest cas, de nou, el jaciment de Can Balençó és el més significatiu, amb l'absència de sitges però l'existència de dòlies, alguna de gran tamany, i d'estrís agrícoles adients

-per exemple un podall-). Cal pensar, doncs, que ja en l'origen del fenomen de reassentament de població indígena a les zones de plana i vessant hi ha un interès gran en la producció vinícola, interès que no deixa de fer-nos pensar en una influència exterior important.

2.3.6 - Altres jaciments de l'ibèric final: s. II-I a.C. (Mapes nº 20a i 20b).

Els jaciments que hem vist fins ara presentaven alguns materials prou significatius com per enquadrar-los cronològicament en algunes de les perioditzacions que hem considerat adient establir. En els casos de jaciments coneguts només a partir de materials superficials, o coneguts arrel d'excavacions molt limitades i parcials, aquesta classificació és sovint una mica perillosa. Tot i amb això, ja varem indicar que preferiem tenir en compte aquesta informació, tot i ser conscient dels problemes que plantejava.

Un problema similar presenten els jaciments que tot seguit veurem. Molts d'ells els coneixem a través d'actuacions antigues, o de troballes superficials, i no tenim un coneixement suficient per delimitar amb precisió el seu horitzó cronològic. Tots ells, però, presenten un conjunt de materials que considerem significatiu: ceràmica ibèrica, ceràmica d'època republicana (bé Campaniana, però no sabem de quin tipus, o bé àmfora Itàlica, que sovint tampoc coneixem), i algunes vegades també dòlia o tègula. La presència d'aquest conjunt de materials considerem que indica l'existència d'un nivell de l'ibèric final en aquest jaciment. La presència de ceràmica Campaniana en jaciments ibèrics és un fenomen que trobem sobretot a partir de l'inici de la conquesta, i n'hi ha molt poca abans (NOLLA-NIETO 1990). Pel que fa a l'àmfora Itàlica, els exemplars d'àmfora Greco-Itàlica (que difícilment poden identificar-se si no trobem cap vora, cosa difícil en aquests jaciments poc treballats) també apareixen majoritàriament als nostres jaciments a partir del s. II a.C., trobant-se a Catalunya pocs exemplars de cronologia anterior (NOLLA-NIETO 1990). Es per això que podem considerar la presència de material tipus Campaniana o àmfora Itàlica en un jaciment amb material ibèric com un indicatiu prou significatiu de la presència d'un nivell de l'ibèric final. També la presència de dòlia o tègula ha de ser considerada com un indicatiu clar de romanització (la tègula per exemple apareix en els poblats i assentaments de l'ibèric ple en un moment ja dins el s. II a.C.). En el cas de les dòlies, però, aquestes ens permeten precisar més la cronologia: no s'han identificat a Burriac dòlies anteriors al 150 a.C. (PUJOL-GARCIA 1985 p. 123). Es tracta d'un indicatiu significatiu que ens pot indicar la presència de jaciments de l'ibèric final, però amb nivells posteriors al 150 a.C..

Per tot això creiem que és possible enquadrar aquests jaciments en el període que va d'inicis de s. II a.C. fins la segona meitat del s. I a.C. (moment on comença a apareixer la T. Sigil.lata), si bé en alguns casos (on podem identificar vores d'àmfora Dressel 1, o bé fragments de dòlia) podem precisar la seva cronologia a partir del 150 a.C. aproximadament.

Aquests jaciments són:

* **Can Regent** (1.2), on trobem en superficial ceràmica ibèrica, dòlia i tègula. L'absència d'importacions ens impedeix concretar la cronologia, però el conjunt de ceràmica comuna ibèrica, amb tègula i dòlia, ens indica que el jaciment havia entrat ja en un procés clar de romanització, que creiem que pot ser inclòs en aquest moment de l'ibèric final.

* **La Serreta** (4.2), on a la zona del C) Catalunya trobem en superficial ceràmica comuna ibèrica, àmfora ibèrica, grisa emporitana tardana, ibèrica a mà i alguns fragments de tègula. La seva relació amb Can Teixidor (3.5) i Bell Resguard (3.3), permet datar-lo amb més precisió. El jaciment perviu com a mínim fins el moment documentat per la presència d'àmfora Tarraconesa informe.

* **La Vinya d'En Tito Serra** (4.6), on en superfície ha aparegut ceràmica comuna ibèrica, ibèrica a mà, àmfora ibèrica, i àmfora Itàlica. També hi ha dòlia i tègula. El jaciment perviu fins època Augustea (presència de T.S. Aretina i àmfora Pascual 1).

* **El Palau** (5.2), possiblement una vil·la en època romana (amb un forn proper), presenta en superfície ceràmica ibèrica i Campaniana. També quan fou excavat fa anys sabem que s'hi trobà ceràmica ibèrica i Campaniana.

* **Club de Tennis Barcelona** (5.3), on sabem que va ser destruïda una sitja amb material ceràmic ibèric i diversos fragments de *dolia*, que cal incloure en una cronologia posterior al 150 a.C..

* **Can Roig** (7.13) presenta en superfície ceràmica ibèrica comuna a torn i a mà, àmfora ibèrica, àmfora romana, tègula i una bola de fang.

* **Can Alsina** (9.8) presenta en superfície ceràmica ibèrica a torn i a mà, àmfora Itàlica Dressel 1, i un fragment de ceràmica grollera mal cuïta (ibèrica tardana). El jaciment perviu com a mínim fins el moment documentat per la presència d'àmfora tarraconesa.

* **Al Turó Gironella** (10.1) va apareixer material ibèric i ceràmica Campaniana.

* **A La Llobatera** (10.5) s'hi trobà una necròpolis amb inhumacions i incineracions (en urnes i sitges). Sabem que hi va apareixer material ibèric (amb peces a mà, urnes cineràries), Campaniana, ceràmica romana republicana (que diferencia de la Campaniana), i també material romà d'època imperial.

* **Al Camí del cementiri** (10.6) s'hi trobaren restes ibèriques (s'hi buidà una sitja plena de "runa ibèrica"), i posteriorment parets i un paviment d'*opus signinum*. A la zona de restes constructives s'hi trobà ceràmica ibèrica, Campaniana i romana en superfície. A la sitja hi aparegué

ceràmica ibèrica a torn i a mà, Campaniana, una fusaïola, un pes i una destral de basalt.

* **Entre Torrent d'en Grau i Torrent Can Pelat** (10.10) s'hi trobaren restes ibèriques (amb algunes sitges) i prop d'elles, a la part baixa, restes de parets i *signinum*. En el sector ibèric s'hi recollí ceràmica ibèrica pintada i material ibèric. A la part baixa ceràmica romana i grollera (indici d'una producció ibèrica tardana).

* **Al Montcabrer** (12.10) sembla que aparegueren habitacions ibèriques. En superfície s'hi troba molta ceràmica ibèrica, a torn i a mà, així com Campaniana i tègula. A la part baixa del turó s'hi excavaren dos enterraments en sitja.

* **A Can Mateu** (12.12), jaciment que en època romana presenta indicis d'un establiment luxós (i zones pavimentades amb *signinum*), s'hi trobà ceràmica ibèrica i Campaniana, així com una fusaïola i una moneda d'*Ilduro*. El jaciment perviu fins la T.S. Sud-Gal·lica.

* **Al Camí del Mig-Carretera de Vilassar** (12.17) s'excavaren un conjunt de sis habitacions pavimentades amb *testaceum*, on s'hi trobà alguns tros de Campaniana (fons de pàtera amb dues palmetes i mitja, i una circumferència a rodeta). També s'hi trobà T. Sigil·lata.

* **A Can Carbonell** (12.20) s'hi trobaren parets i restes de paviments de *signinum*, així com un dipòsit amb parets de *signinum* rosat. Hi aparegué ceràmica Campaniana (fons amb quatre palmetes), ceràmica comuna ordinària, i ceràmica ibèrica a mà. El jaciment arribà fins la T. Sigil·lata. S'hi trobaren peces de *suspensuare*.

* **A Sta. Margarida de Cabrera** (12.21) s'hi excavaren les restes d'una possible vil·la, amb alguna zona pavimentada amb *signinum* decorat amb tesselles. A les excavacions hi va apareixer un fragment d'àmfora Dressel 1. Recentment, però, s'han efectuat sondejos a la zona, trobant-se material ibèric en els estrats formats de forma natural a la zona.

* **A Can Bartrina** (12.25) en superficial s'ha trobat ceràmica ibèrica a torn i a mà, i àmfora Itàlica. El jaciment perviu fins el moment testimoniàt per la ceràmica comuna Nord-Africana.

* **A Can Comalada** (13.5) s'hi ha trobat en superficial ceràmica ibèrica, àmfora Itàlica Dressel 1, àmfora Púnico-Ebussitana i una tèula recremada. El jaciment perviu almenys fins el moment testimoniàt per la Clara C.

* **A la Via del Coll de Parpers** (13.6) s'ha recollit en superfície àmfora Itàlica (Dressel 2/4, vi de Falerno), i en un altre punt ceràmica ibèrica i fragments de tègula.

* A **Can Serra de Lladó** (13.8) aparegueren en obrir un camí materials sense estructures: àmfora Itàlica Dressel 1, morter, tègula i una vora de Clara C. Recentment en aquest punt s'hi ha trobat també abundant ceràmica comuna i àmfora ibèrica.

* A **Can Blanch** (13.19) aparegué en el superficial àmfora Itàlica, àmfora Tarraconesa i T.S. Sud-Gal·lica.

* A **Can Gallifa** (14.14), assentament romà amb paviments de *testaceum*, s'hi trobà en prospectar-se recentment ceràmica comuna ibèrica, un fragment d'àmfora púnica, un fragment de Dressel 1 Itàlica, i tègules. També s'hi trobà àmfora Tarraconesa i T.S. Clara A, índici de la cronologia final de l'ocupació.

* Al **Turó de Miró** (14.15) s'hi trobaren restes constructives (paviment de *signinum*) i de necròpolis ("cova sepulcral"). Entre el material de la necròpolis s'hi trobà ceràmica ibèrica a mà, comuna ibèrica, Campaniana, i comuna romana fina i grollera. en tota l'àrea s'hi trobà gran quantitat de tègula, Campaniana i T. Sigil·lata.

* A **Can Rafart** (14.16) s'hi excavà una vil·la romana, amb habitacions distribuïdes entorn un pati amb pilastres. Hi havia una clara zona industrial (s'hi trobà una sitja plena de desferres, un *lacus* en *signinum*, una habitació amb dòlies, etc...). Al costat, però, a la zona de necròpolis, hi apareguen dues sitges amb urnes cineràries al seu interior, contenint cendres i carbons (tres una i quatre l'altre). A l'entorn de les sites hi havia unes altres 8 urnes fetes a mà. Sembla tractar-se d'una àrea de necròpolis indígena.

Del jaciment es recuperà ceràmica Campaniana, àmfora republicana, ceràmica ibèrica i dues monedes ibèriques. Segons M. Ribas això indicava una època de fundació propera a la d'*Ilduro*. Del lloc es conserven imitacions de Campaniana en grisa emportiana, urnes ibèriques a mà, Parets fines republicanes, fusaioles, utensilis d'os, així com diversos grafitis ibèrics apareguts sobre ceràmiques romanes, índici clar de l'existència de com a mínim un grup d'ibers habitant al lloc.

El jaciment perviu fins el Baix Imperi.

* A la **Vessant Sud de Can Tunyi** (14.34) M. Ribas hi cita restes d'habitacions ibèriques. S'hi trobà ceràmica ibèrica i romano-republicana, de la qual coneixem una urna a mà. Posteriorment s'hi trobà ceràmica ibèrica a torn i un fragment d'àmfora Itàlica.

* A **Can Sans** (15.5) s'excavà fa anys una important vil·la romana (amb zona de banys, etc..), en la qual va apareixer ceràmica Campaniana. En prospeccions recents s'hi ha trobat també ceràmica ibèrica, i un fragment d'àmfora Italo-Campana. Sobretot s'hi trobà ceràmica ibèrica en un punt proper, (**Jaciment Ibèric de Can Sans** (15.6)), on aparegué ceràmica ibèrica i un fragment d'àmfora Tarraconesa.

La vil·la de Can Sans va perviure fins el Baix Imperi.

* A **El Perelló** (15.7) va apareixer en superfície ceràmica ibèrica a torn, àmfora Italo-Campana, tègula, àmfora Pascual 1 i comuna Nord-Africana.

Recentment s'han excavat unes sitges Alt-Medievals, farcides amb material Alt-Imperial (T.S. Clara A).

* Al **Turó del Balís** (16.1) aparegué en superfície ceràmica comuna ibèrica, àmfora ibèrica, àmfora Dressel 1 Itàlica, àmfora púnico-ebussitana, i un fragment de *dolium*.

* Al **Jaciment ibèric del Sot del Camp** (16.3) s'hi trobà en superfície ceràmica ibèrica i fragments de tègula, indicatiu d'un hàbitat en vies de romanització (situat prop d'un punt amb materials ibèrics i republicans clars (16.2)).

* Al **Molí d'En Gibert** (16.8) aparegué en superfície àmfora ibèrica, molta ceràmica a mà, comuna, Campaniana, àmfora Dressel 1, ceràmica romana fina i grollera (tardana?), tègules i imbrex, un pes de teler. La descripció del conjunt de material (on aparegué algun fragment de *signinum* i "molt poca sigil.lata") sembla correspondre molt bé a un dels jaciments de l'ibèric final (gran preponderància del material comú) que arriben fins a l'arribada de les primeres sigil.lates.

* Al **Turó Parany** (18.1) aparegueren restes desfetes de parets ibèriques, on aparegué ceràmica ibèrica a torn i a mà, dos fragments d'àmfora Itàlica i molt abundants fragments de *dolia*. Sembla tractar-se d'un petit assentament dedicat molt probablement a la producció de vi (*dolia*), com se'n coneixen altres a la comarca.

* A **Les Planes** (18.2) s'hi ha trobat en superfície ceràmica ibèrica a torn i a mà, àmfora Itàlica, Italo-Campana i àmfora Cartaginesa.

* Al **Turó del Castellar** (18.4) s'hi trobaren habitacions ibèriques i sitges. També van excavar-se unes estructures en pedra amb incineracions a l'interior. Aparegueren urnes a mà i ceràmiques Campanianes.

* Al **Puig Pedrós** (19.4) aparegueren materials en superfície: ceràmica comuna i ibèrica a mà, i en un punt proper ceràmica ibèrica a torn i a mà i tègula.

* Al **Camí de l'Ermida del Remei** (21.2) aparegué en superfície ceràmica ibèrica a torn i a mà, àmfora Italo-Campana, àmfora púnico-ebussitana i àmfora Tarraconesa, marcant un horitzó cronològic que hem trobat en molts altres jaciments (que acaben també amb l'àmfora tarraconesa).

* A la zona de l'**Esglesia Parroquial** (22.1) s'ha trobat en superfície àmfora Dressel 1, fragments de paviment de *signinum*, i un gran volum de material d'època Augustea que perviu fins època Alt-imperial (T.S. Clara A).